

השבועי

השבעה

שיעורו השבועי של מרן פוסק הדור הראשון לציון הרב הראשי לישראל הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

השיעור נמסר במוצאי שבת קודש פרשת שמיני תש"פ
כתיבה: הרב דביר פריץ שליט"א עריכה: הגאון רבי יצחק לוי שליט"א רבה של נשר וחבר מועצת הרבנות הראשית

הלכות ספירת העומר

אם ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן. ברכה על מצוה מדרבנן, ועל הצלה מלאו. ספירת העומר בבין השמשות. טעם ההיתר של ספק ספיקא. ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן. הבנת הספירה. דין המסופק כמה היום לעומר. תנאי במצוות חיזוק באמונה עקב המצב

המקור בתורה

א. נאמר בתורה (ויקרא כג, טו) "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה". ובגמרא (מנחות סה:): מבואר, שמה שכתוב "ממחרת השבת" היינו במוצאי יום טוב הראשון של פסח, להוציא מלב הצדוקים שאמרו ממחרת שבת של חול המועד.

מנין הימים והשבועות

ב. בגמרא מנחות (סו:): אמר אביי מצוה למימני יומי, ומצוה למימני שבועי. כלומר יש לנו מצוה למנות את הימים, שאומר "היום שבעה ימים לעומר", וגם את השבועות, שאומר "שהם שבוע אחד", וכן ביום הארבעה עשר אומר "היום ארבעה עשר יום לעומר שהם שני שבועות". אבל אין הכוונה "שבוע אחד ויום אחד", אלא "שבוע אחד", "שני שבועות" וכו', כך סובר אביי, וכן רבנן דבי רב אשי היו מונים ימים והיו מונים שבועות. אממר חולק וסובר שמספיק למנות ימים, "היום שבעה ימים לעומר", בלי לספור שבועות, כיון שהיום ספירת העומר היא רק זכר למקדש.

ספירת העומר בזמן הזה

ג. משמע לכאורה ששורש מחלוקתם הוא, אם מצות ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן, לדעת אביי ורבנן דבי רב אשי, יש למנות ימים ושבועות כמו בזמן בית המקדש, כי גם בזמן הזה מצות ספירת העומר מהתורה, וכשאמרה התורה "מיום הביאכם את עומר התנופה" באה לקבוע תאריך, ולא לתלות את ספירת העומר בקרבן העומר, כי הן שתי מצוות נפרדות. אך לדעת אממר יש לספור ימים בלבד זכר למקדש, כי ספירת העומר מהתורה רק כאשר קרבן העומר נוהג, אבל בזמן הזה שאין לנו בית המקדש, ספירת העומר מדרבנן.

הסוברים שספירת העומר מדאורייתא

ד. לפי זה אפשר להבין מדוע פסק הרמב"ם (פ"ז מהלכות תמידין ומוספין הכ"ב ובסוף ספר המצוות): מצוה זו - של ספירת העומר - על כל איש מישראל, ובכל

מקום ובכל זמן. ופירש שם הכסף משנה, בין בזמן שבית המקדש קיים ובין בזמן הזה שבית המקדש חרב. כי הרמב"ם פסק כדעת הרוב - אביי ורבנן דבי רב אשי - שאין לזה קשר לקרבן העומר, ולכן גם בזמן הזה ספירת העומר מדאורייתא. הרמב"ם לא יחיד בדבר, יש כשבעה מרבתינו הראשונים שסוברים שספירת העומר גם בזמן הזה מדאורייתא, רב יהודאי גאון ורב עמרם גאון ורבי יצחק אבן גיאת (הובאו בבבאור הלכה סימן תפט ס"א ד"ה לספור העומר), הראב"ה - רבינו אבי העזרי (פסחים, סימן תקכו), ומביאו הטור (סי' תפט), וכן רבי ישעיה מטראני ורבי בנימין אחיו הגדול של בעל השבלי הלקט (הובאו בשבלי הלקט סימן רלד), האור זרוע (סימן שכט). ויש אומרים שכן דעת ספר החינוך (ע' באה"ל שם). והרב בית הלוי (ח"א סימן לט) למד כן גם בדעת הר"ף (סוף פסחים), ממה שפסק שצריך לספור גם ימים וגם שבועות.

הסוברים שספירת העומר מדרבנן

ה. לעומתם דעת רוב הראשונים שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, בראשם התוספות (מנחות שם, ד"ה זכר), הרא"ש (סוף פסחים), הרשב"א (בתשובה ח"א סימן קכו, וח"ג סימן רפד), הר"ן (פסחים כח ע"א), מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ ס"ו שא), אורחות חיים (סוף הל' ספירת העומר), השבלי הלקט עצמו (שם) חולק על אחיו, הכל בו (ס"ס נה), הרוקח (סימן שעא), והאבודרהם (בדף סה ע"ג), ורבינו פריץ (בהגה לספר התשב"ץ סי' שצד), ועוד, להקת ראשונים שכולם סוברים שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן. וגם מדברי ספר החינוך (מצוה שו) נראה יותר שגם הוא סובר שספירת העומר בזמן הזה מדברי סופרים, וכדעת רוב הראשונים. רבינו ירוחם (נתיבה ח"ד ד"מ ע"ג) עשה כעין פשרה, ספירת הימים מדאורייתא וספירת השבועות מדרבנן, כי בפסוק נאמר "מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה", התורה תלתה את ספירת השבועות בקרבן העומר, אבל עצם ספירת הימים הוא מהתורה גם כשבית המקדש חרב. וביאר הכסף משנה (פרק ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה כד) שגם לאביי ורבנן דבי רב אשי מצות ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ומה שאמרו לספור גם ימים וגם שבועות, כי רבנן תיקנו כעין דאורייתא. וצריך לומר שכן סברו כל הראשונים שפסקו שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן.

דעת מרן השלחן ערוך

1. יש ראיות ברורות שמרן השלחן ערוך סובר כרוב הראשונים שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ולכן גם כתב (בסימן תפט סעיף ב) שהמדקדים ממתנינים לספור בצאת הכוכבים, משום שמהדין יכולים לספור בבין השמשות, כי ספק דרבנן לקולא. כנראה לא מוכרח לומר כדברי הבית הלוי שהרי"ף סובר כהרמב"ם שספירת העומר בזמן הזה מהתורה, כי אם כן מרן היה צריך לפסוק כדעת שני עמודי הוראה, אלא מה שכתב הרי"ף לספור ימים ושבעות, העתיק דעת אב"י ורבנן דבי רב אשי, וכבר ביארנו שגם בדעתם ניתן לומר שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן.

מי צווה אותך?!

2. יש לדעת, שלהלכה מצות ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ועם כל זה מברכים על ספירת העומר בשם ומלכות בלשון "אשר קידשנו במצוותיו וצונונו", וכי הקב"ה ציווה לספור ספירת העומר בזמן הזה? לברך "וצונונו" על מצוות נטילת לולב, ישיבה בסוכה, אכילת מצה, זה מובן, כי הן כתובות בתורה, אבל בתורה כתוב לספור ספירת העומר כשקרבתן העומר נוהג, ולא בזמן הזה? ובאמת הגמרא במסכת שבת (גכ) שואלת על נוסח הברכה "... וצונונו להדליק נר חנוכה", והיכן צונונו? רב אויא אמר מ"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", רב נחמיה אמר "שאל אביך ויגידך זקניך ויאמרו לך". וזו הסיבה שמברכים גם על נר שבת, למרות שהוא תקנה מדרבנן משום שלום ביתו, וכן על מצוות נטילת ידים.

ספירת העומר בבין השמשות

3. נפקא מינה אם ספירת העומר בזמן הזה מהתורה או מדרבנן, לענין אם ניתן לספור אחרי השקיעה בזמן בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, אם נאמר מדאורייתא, יש להמתין לצאת הכוכבים, כי ספק דאורייתא לחומרא, אם נאמר מדרבנן, מעיקר הדין מותר, כי ספק דרבנן להקל. וכך כתבו התוספות (מנחות סו. ד"ה זכר למקדש) והרא"ש (סוף פסחים סימן מ) והטור (סי' תפט), שאפשר לספור ספירת עומר בבין השמשות. לכאורה תשאלו, איך מותר מהדין לספור בבין השמשות, הרי יש ספק ספיקא להחמיר, שהרי במסכת שבת (לד:) נחלקו התנאים מתי הוא זמן בין השמשות, ואם כן שמא כרבי יוסי שבין השמשות שלנו הוא יום גמור, וזמן בין השמשות הוא כהרף עין בסוף בין השמשות שלנו, ואם תאמר כרבי יהודה שבין השמשות הוא כרבע שעה, שמא כרבינו תם שהשקיעה האמתית היא אחר 58 דקות וחצי מהשקיעה שלנו. שנים מגדולי הפוסקים הספרדים - המשנה למלך (פ"ד מהל' במבורות ה"א) ומרן החב"ב בעל כנסת הגדולה (הובא בשו"ת שמחת יהודה אליעזר סי' טו, דכ"א ע"ד) - כתבו, שגם במילי דרבנן אומרים ספק ספיקא להחמיר, ולדבריהם הקושיא עומדת מדוע סופרים ספירת העומר בבין השמשות.

מהו ספק ספיקא

ט. בא הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו כרתי ופלתי (סימן קי בקוני' בית הספק), ותלה נידון זה בחקירה אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, וכדלהלן. יש כמה סוגיות בש"ס של ספק ספיקא (ביצה ב ע"ב, כתובות ט ע"א, ועוד), ויש להתבונן כיצד פועל הספק ספיקא, מבאר הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תא), שלמאן דאמר ספק דאורייתא לחומרא מהתורה לחומרא, ספק ספיקא הוא עדיף מרוב, כי ספק אחד הוא חמישים אחוז לקולא, וספק שני מעלה לשבעים וחמש אחוז לקולא. לפי זה בדין ספירת העומר, מה לי מדאורייתא מה לי מדרבנן, יש להחמיר ולא לספור בבין השמשות, כי יש ספק ספיקא להחמיר. אולם, אם נאמר ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, כתבו כמה אחרונים - הפני יהושע (פסחים י:) רבי יהונתן אייבשיץ (שם) ועוד - שההיתר של ספק ספיקא הוא משום ספק דרבנן לקולא, כי בספק הראשון שהוא בדבר של תורה יש להחמיר מדרבנן, ובספק השני אומרים ספק דרבנן להקל². ואם כן, לא אומרים ספק ספיקא להחמיר בדבר דרבנן, כי עדיין אומרים ספק דרבנן לקולא, משום הצד השני של הספק, שאולי כמו רבי יהודה אליבא דהגאונים שזהו ספק לילה. ומבואר יוצא, שלמאן דאמר ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, מובן שמהדין מותר לברך על ספירת העומר בבין השמשות, ולמאן דאמר ספק דאורייתא לחומרא מהתורה, אין הכי נמי קשה מדוע סופרים בבין השמשות ולא אומרים ספק ספיקא להחמיר.

ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן

4. הזכרנו המחלוקת אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן. אין ההלכה? דעת רש"י (יומא סד ע"א ד"ה יקריבו, וקידושין עג ע"א ד"ה ואיבעית, ועוד) והתוספות (כתובות נא סע"ב ד"ה אונס) והרשב"א (קידושין עג.) והר"ן (בתשובה סימן נא, ובפ"ק דקידושין דט"ו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינו) ועוד, ספק דאורייתא לחומרא מהתורה לחומרא, וכן נראית דעת הרמ"א (יו"ד סימן קי ס"ט, וסי' שב ס"א). לעומתם דעת הרי"ף במסכת שבת (נד סע"ב מדפי הרי"ף) ובמסכת קידושין (ב ע"א מדפי הרי"ף) ובמסכת פסחים (יב ע"א מדפי הרי"ף) ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לחומרא, וכן דעת הרמב"ם (פ"ט מהלכות טומאות מת הלכה יב) שכתב: ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת ודאי אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מדברי סופרים. וכן דעת הרא"ש (פ"ק דקידושין סימן א). מלבד שלושת עמודי ההוראה - הרי"ף הרמב"ם והרא"ש - כן דעת הסמ"ג (לאוין קכא), המאירי (קידושין ה:), רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (שבת גכ), הריטב"א (עבודה זרה מא:), רבי יהודה החסיד (בספר חסידים סימן רסב), רבי דוד בונפיד (פסחים י:), ועוד, כולם סוברים שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. הרדב"ז (ח"ד סימן צג) - היה לפני כ-550 שנה בסוף הראשונים ותחילת האחרונים - כתב שלדעת רוב הפוסקים ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. וכן דעת מרן השלחן ערוך בכמה מקומות (באו"ח סי' תסז ס"ט, וביו"ד סי' סו ס"ב, וע"ע בעין יצחק ח"ב עמ' נב והלאה). וכן דעת הפרי חדש (סי' קי, דרל"ד ע"א). וכן כתבו מרבני

¹ לפני עשרות שנים שמעתי ממרן זצ"ל (ונדפס במאור ישראל שבת שם), מה האמוראים חולקים ביניהם, ומדוע לא נוח לכל אחד בפסוק שהביא חבירו, אלא יש לבאר במחלוקתם, לרב אויא הברכה היא על הצלה מלאו של "לא תסור", אולם לדעת רב נחמיה אין מברכים על הצלה מלאו, אלא רק על צווי בעשה "זקניך ויאמרו לך". ולכן לא מברכים על הגעלה במים רותחים שעושים לכלי הלקוח מן הגוי, כי פעולה זו נעשית כדי למרק את טעם הטריות הבלוע בכלי ולהניצל מאיסור מאכלות אסורות, וזה הצלה מלאו. ומאותה סיבה לא מברכים על ניקור חלב. וכן האוכל תאנה יבישה ובודק אותה היטב, לא מברך על בדיקת תולעים, כי זו הצלה מלאו. תשאלו, למה מברכים על בדיקת חמץ, הלא היא בדיקה המצילה מלאו "בל יראה ובל ימצא", או מחשש שמא ימצא גלוסקא נאה ויאכלנה? אלא מאחר שחכמים תיקנו לבדוק את החמץ, מברכים על עצם התקנה, מה שאין כן בשאר בדיקות שאין בהן תקנת חכמים. ולכן לא מברכים על בדיקת צומת הגידים בעופות, ובפרט שמעיקר הדין אין צורך לבדוק את הגידים, כי על פי רוב אין מיעוט המצוי של טריפות, ואנו מחמירים ובודקים, או בדיקה מדגמית, או בודקים אחד אחד, ורואים בכלם אם יש מעט נפוח או שחור שם. וכן לא מברכים על בדיקת הריאה, שכל אלו הם הצלה מלאו. ומה שמברכים על שחיטה, ולכאורה גם היא הצלה מלאו שלא לאכול טריפה, אלא כתב הרא"ש (פ"ק דכתובות סימן יב) שלומדים דיני שחיטה מהפסוק "וזבחת ואכלת", ולכן אין זה הצלה מלאו בלבד. וכן בברכת הנישואין שמברכים: אשר קדשנו במצוותיו וצונונו על העריות ואסר לנו את הארוסות וכו', ולכאורה הברכה היא על הצלה מלאו של איסורי עריות, אלא עיקר הברכה היא על המצוה לקדש את האשה, כפי שאומרים בהמשך הברכה

"והתיר לנו את הנשואות לנו" וכו', ולכן סובר בה"ג (הלכות קידושין סימן מ) שמצוות עשה לקדש את האשה. וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהלכות אישות ה"ב).
² דהיינו, כשהתורה אסרה נבלות וטריות וכל דבר טמא, מה באה לומר, האם כוונתה שצריך לאכול אוכל שהוא כשר ודאי, אבל ספק אינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שדרשה הגמרא (קידושין עג.) רחמנא אמר ממוזר ודאי הוא דלא יבוא בקהל ה', אבל מהתורה ספק ממוזר מותר, רק מעלה עשו ביוחסין לאסרו מדרבנן. ומה שהתורה הצריכה אשם תלוי, הוא בדבר ד'איקבע איסורא' דוקא, ולא בכל ספק, או שהתורה אסרה גם ספק, ולא התירה אלא דבר שהוא כשר ודאי. ולכאורה ממה שיש אשם תלוי הבא על הספק, משמע שהתורה אסרה גם את הספק. ולצד זה, ממוזר הוא דין מיוחד של התורה שאסרה רק ודאי ולא ספק.

³ מבאר הרשב"ץ בזהר הרקיע (שורש ראשון), מדוע אומרים ספק דרבנן לקולא, וכי דברי חכמים קלים בעינינו? אלא שחכמים תיקנו דבריהם רק על ודאי ולא על ספק.

⁴ בעולם הישיבות מדברים הרבה על חקירה זו. מרן זצ"ל סיפר לי שבצעירותו בגיל אחרי בר מצוה, היה הולך ברגל מביתו שבשכונת בית ישראל לשיבת פורת יוסף בעיר העתיקה, ובדרך היה לומד בספר שב שמעתתא שהוא ספר שלם על זה, ואמר לי מרן: הייתי עובר על כל הספר וסיימתי אותו. הספר הזה מלא סוגיות מכל הש"ס, ואם לא היה לומד היטב את כל הש"ס אין היה יכול ללמוד בספר הזה, ועוד בדרך! אלא הרב גמר את הש"ס בגיל 15, וידע הכל, בבלי, ירושלמי, ראשונים ואחרונים.

האשכנזים, בספר זכרון יוסף שטיינהארט (חיו"ד סימן יט, דמ"ה ע"א) - היה לפני למעלה מ-200 שנה, הפני יושע (פסחים י: בתד"ה הני), השאלת יעב"ץ (ח"ב סימן קמג) - בנו של החכם צבי, רבי יהונתן אייבשיץ בכרתי ופלתי (שם). וכן כתבו מרן החיד"א (במחזיק ברכה ס' תקפט סק"ו). וכן כתב בספר סבא קדישא (ח"ג חאה"ע סימן כג), בשם הח"י אברהם (דף י"א).

להלכה

יא. מכיון שלהלכה ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, מובן מדוע יש להקל לספור ספירת העומר בבין השמשות, וכן"ל. וכבר הב"ח (סימן תפט) - היה לפני קרוב ל-400 שנה - העיד, שכך היה המנהג לספור בבין השמשות. וכן העידו המהרש"ל, היה דור סמוך למרן הבית יוסף. וכן פסק למעשה בספר שואל ונשאל (ח"א סימן מו). לכן הנמצא במקום שמתפללים מנחה וערבית וגומרים ערבית קודם צאת הכוכבים, ויש חשש שהציבור יתפזר וכמה מהם ישכחו לספור ספירת העומר, יספרו מיד בבין השמשות, כדי לזכותם שלא ישכחו.

הבנת הספירה

יב. המגן אברהם (סימן תפט סס"ק ב) חידש, שהסופר את העומר צריך להבין מה שמוציא מפיו, ואם יודע שפוח אחרות כמו אידיש - אינס צ'י ד'יי... או אנגלית, יספור בשפה שמבין, ואם ספר בעברית לא יצא. הגאון רבי יצחק טייב בערך השלחן (ר"ס תפט) והיעב"ץ (בשו"ת שאילת יעב"ץ ס' קלט) הקשו על המגן אברהם, כמה ששינו במסכת סוטה (לב): ואלו נאמרים בכל לשון, פרשת סוטה, ויודי מעשר, קריאת שמע ותפלה, וברכת המזון וכו'. ועיין בתוספות שם (ד"ה ק"ש ותפלה). ומבואר שם שהאומר בלשון הקודש אפילו לא הבין כלום, יצא⁵. ואם כן מדוע החמיר המגן אברהם שלא יצא ידי חובה כשסופר אם לא מבין, והרי הוא סופר בלשון הקודש? ומכאן הקושיא דחו דברי המגן אברהם.

ספירה בלא הבנה

יג. מהי באמת סברתו⁶ של המגן אברהם? ביאר בספר דבר אברהם (ח"א ס' לד), מה שבספירת העומר אם ספר בלשון הקודש ולא הבין לא יצא, מפני שמהות של ספירה היא להבין אותה, ואם לא הבין הרי זה כמו שלא

ספר כלל, מה שאין כן תפלה, קריאת שמע וברכת המזון, כיון שאמר בפיו קיים את המצוה. הגע עצמך, אדם שסופרים לו כסף והוא לא מבין את השפה, כגון אם סופרים לו באידיש, או בערבית - וואחד, תנין, תלתא... הוא ירצה לספור בשפה שמבין, והספירה שלא הבין אינה נחשבת בעיניו.

ספירת העומר של גלויות

יד. הרז"ה בעל המאור (סוף פסחים) הקשה, בחוץ לארץ עושים יום טוב שני של גלויות⁷, כגון בפסח עושים פעמיים ליל הסדר, ומתפללים גם בחג השני תפילות של יום טוב, ומקדשים כמו ביום טוב ראשון, ואם כן מדוע במוצאי יום טוב שני של פסח הם לא סופרים בספירת העומר "היום יום אחד או שני ימים לעומר", וכן על זו הדרך בכל הימים מדוע לא סופרים יומיים? אולם לפי מה שאמרנו בשם הדבר אברהם מובן, כי ספירת ספק לא נחשבת ספירה. כמו אדם נותן לחברו מענק של כמה מאות דולרים, אם באמצע יתבלבל: הגעתי ל-700 או ל-800 יספור שוב, כי יש הבדל גדול ביניהם, ולכן גם ספירה על הספק לא נחשבת ספירה.

המסופק כמה היום לעומר

טו. לפי האמור, המסופק כמה היום לעומר, בפרט בתקופה זו שלצערנו הרב נאלצים להתפלל ביחידות⁸ ואדם עלול לשכוח, אי אפשר לברך ולספור "היום שמונה עשר או תשעה עשר יום לעומר", כדברי הדבר אברהם שספירת ספק אינה ספירה.

ספק מעשר בהמה

טז. לפי זה אפשר ליישב גם את קושיית התוספות (במסכת בבא מציעא ו: ד"ה קפ"ז), בגמרא שם מבואר בדין מעשר בהמה, שאם יש לאדם מאה כבשים, מעביר כבש כבש דרך שער צר, וכשמגיע העשירי הוא מסמך אותו באדום ואומר עשירי יהיה קודש, ואם קפץ אחד מן המנויים וחזר לתוך אותם שלא נמנו, ואינו יודע לזהות את הכבש - כולם נראים אותו דבר, ולא כמו בני אדם שפרצופיהם שונים⁹ - כל התערובת פטורה ממעשר, "עשירי" ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק. והקשו התוספות: תימה, דלכבטיל ברובא - שאותו כבש יתבטל ברוב הכבשים? הרי התורה אמרה "אחרי רבים להטות", מה תאמר, שבעלי חיים חשובים ואינם בטלים¹⁰, הרי כל

כבוד הרב, מה אעשה? אמרתי לו: תעשה יומיים. רק כשמגיע לארץ בכל שנה ושנה עושה יום אחד, ומצרפים את סברת החכם צבי שאפילו מגיע לארץ באקראי עושה יום טוב אחד, וכן כתבו רבי יוסף שאול נתנוון בשואל ומושיב (תליאה ח"ב ס' כח), וגם הגאון רבי זלמן כתב כן בסתם בשלחן ערוך שלו (ס"ס תצו). אמנם מרן בשו"ת אבקות רוכל (ס' טו) העיד שהמנהג פשוט שתושב חו"ל שמגיע לארץ לביקור חג יעשה יומיים. מרן קדם לאחרונים הנ"ל ולא סבר כמותם, וכך ההלכה, וכך העלה מרן החיד"א (בברכי יוסף ס' תצו אות ז). וכן כתב היעב"ץ (בשאלת יעב"ץ סימן קסח). כל זה מדובר כשכבא לארץ לחג אחד, אבל אם מגיע לארץ לחגים בדרך קבע לדירה שלו, יעשה יום טוב אחד, ואם נשאר שם יעשה שני ימים טובים של גלויות, ככל הציבור שם.

⁸ לא מועיל לצרף מנין מכמה מרפסות, באופן זה אין לעשות חזרה ולברך ברכת כהנים ולהוציא ספר תורה. כמה מרבני הרדיו אמרו שפשוט לצרף מנין מכמה מרפסות, והביאו משנה ברורה (סימן נה ס"ק נב), אבל הם לא למדו! אדם שלא הגיע להוראה ומורה זה חמור מאוד (ע' סוטה כב), וכי הם ראו שכחמשה עשר מהאחרונים ומהם החקרי לב (סימן כו והלאה), הפתח הדביר (סק"ד), האליה רבה (ס"ק יב), הגאון מוילנא (ס"ק לא), המאמר מרדכי (ס"ק יד), כולם אומרים שאלו ברכות לבטלה. איך אתה פוסק ברבים? איפה האחריות הציבורית? איפה היראת שמים? איפה יראת ההוראה?! לא פוסקים הלכות מהר על פי משנה ברורה וגמרונו. יש לדון אם לענות אמן על קדיש של מנין כזה, ואם לעשות קדושה, אבל חזרה וברכת כהנים וספר תורה אלו ברכות לבטלה. אמרו בשם חכם אחד שהתיר לעשות כנותן בצירוף כמה מרפסות, והאמת שהיה אחד שבלבל אותו בזה. שלחתי לו את התשובה שכתבתי, והבאתי שם את דברי כל הפוסקים. הם יודעים מיהו החקרי לב? מיהו הפתח הדביר? היו גדולי עולם! אני מסופק אם אותם רבני הרדיו פעם למדו תשובה בספרים הללו. וגם אותו חכם הודה שלכתחילה אין לעשות מנין כזה של צירוף מרפסות. היום אנחנו מקווים שנתמטט קצב ההדבקה בנגיף ומחכים לאישור הרופאים לקיים תפילות במנין, מה שיאמרו הרופאים צריך לשמוע להם, וכמו ששומעים להם לאכול ביום כיפור או לחלל שבת ולהזמין אמבולנס, שומעים לכל הוראות הרופאים משום פיקוח נפש, "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".

⁹ אין שני אנשים הנראים בדיוק אותו דבר, "מה רבו מעשיך ה'!"

¹⁰ יש כמה דברים שאינם בטלים אפילו באלף: חמץ בפסח במשהו, ואפילו באלף לא בטיל (או"ח סימן תמו סעיף א), ולכן משתדלים לא להכין מצות בפסח עצמו, כי אם יתערב שם פרור אחד הוא לא יתבטל כלל. וכן בריה - כתולעת שלימה - לא בטלה אפילו באלף (ש"ע

⁵ בדין שומע כעונה יש להקפיד להבין, כגון כשהוא מוציא את חברו בברכת המזון, לכתחילה אמרו לפני שבועיים שברכת המזון יברך בעצמו ולא יצא ידי חובה מחבירו, כי קשה לכיין בבירה ארוכה, אבל אם יצא מחבירו בשאר ברכות או בקריאת שמע, וחבירו אמר בעברית והוא עולה חדש מחו"ל ואינו מבין עברית, לא יצא ידי חובה. כך מפורש בטור (סימן קצג) ובשלחן ערוך (סעיף א). אבל המברך בעצמו אם מברך בלשון הקודש יצא למרות שלא הבין, מה שאין כן שומע כעונה שהתברכות השומע והמשימע היא על ידי ההבנה. וחילוק זה מפורש בב"ח (ס' קכד), וכן מוכח מהמגן אברהם (ר"ס קצג), וכן כתבו הלבוש (ר"ס קצג), ובשו"ת שער אפרים (ס' יג).

⁶ בתורה שלנו יש הגיון, "והגית בו יומם ולילה", וצריך לברר מה הסברא של כל אחד, גם של מי שלא נפסקה ההלכה כמותו.

⁷ השנה בחו"ל לא עשו מלאכה שלושה ימים, פסח חל בימים חמישי וששי, ומיד שבת, בליל שישי כאשר אצלנו בארץ היה חול המועד הם אמרו בערבית "אתה בחרתנו" וכו', ועשו קידוש. כך הדין כשהם נמצאים שם, אבל היאך הדין בתושב חו"ל שנמצא בארץ, למשל בחור רווק שבא ללמוד בארץ שנתיים או שלוש שנים בישיבת מיר או בישיבות אחרות, ואחר תקופה חוזר להוריו שבחו"ל. הדין הוא שיעשה בארץ יום טוב אחד, והטעם, כי אם יציעו לו שידוך בארץ, בת תלמיד חכם, יעדיף להישאר בארץ, כי לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם (פסחים מט.), לא העיקר הכסף, העיקר היא התורה וכך יוכל להמשיך ללמוד ביישוב הדעת. גם אם יאמר: אני לוקח אשה רק מהמדינה שלי, וכי אם יציעו לו את בתו של גדול הדור, בת של הרב הראשי, לא יסכים לשמוע? כיון שיסכים יעשה יום טוב אחד. אם באמת לא יסכים להשאר בארץ בשום אופן, יעשה שם יום טוב יומיים.

כמה אחרונים כתבו שאפילו נשוי הגר כל השנה באמריקה ובא לארץ ליום טוב, יעשה יום טוב אחד, כי לעולם הולכים אחר המקום שנמצא בו בפועל, וכן כתב החכם צבי (סימן קסז). אמנם אין הלכה כן, אבל יש לצרף דעה זו לדין בחור רווק שבא ללמוד בארץ. וכן כתב בהערת רבי משה גלאנטי בשו"ת הלק"ט (סימן ד) לרבי יעקב חאגיז - היה לפני כ-350 שנה, וכן דעת רבי שמואל גרמזאן (בשו"ת משפטי צדק סימן מד).

בחג פסח האחרון התקשר אלי יהודי יקר מז'נבה ושאל: יש לו דירה בארץ, וכל השנים הוא מגיע בחגים לארץ, הוא עשיר ואולי גם מגיע במטוס פרטי... לפני הרבה שנים שאל את מרן זצ"ל, אם כשמגיע לארץ יעשה יום טוב אחד או יומיים, ומרן השיב לו: למרות שכל השנה אתה שם, תעשה יום אחד, כיון שיש לך דירה בארץ, כשאתה בארץ דינך כבן ארץ ישראל. השנה לצערנו עקב המצב של המגיפה עולמית, לא יכל להגיע לארץ, שאל אותי:

בברכותיה בזמנה מתכוין לצאת בה ידי חובתו, ואם לא יספיק, יצא מיד ידי חובת קריאת שמע של תורה. וכן כתב הפלא יועץ (ערך קריאת שמע).

באיזו מצוה מועיל תנאי

כא. ביארנו שהמסופק כמה היום לעומר יספור יומיים בלי ברכה ויעשה תנאי, ולכאורה הלא בגמרא מסכת כתובות (עד.) מבואר שאי אפשר לעשות תנאי אלא בדבר שמועיל בו שליחות כדין תנאי דבני גד ובני ראובן, וקריאת שמע אדם חייב לקרוא בעצמו, כי היא מצוה שבגופו, ולא יכול לומר לחבירו תקום בשבילי ותקרא פעמיים ותכוין גם עלי... והוא הדין בספירת העומר, ואם כן היאך מועיל בהם תנאי? אלא כתב הרמב"ן (ב"ב קכו:) שכל זה נאמר דוקא בדיני ממונות, ותנאי דבני גד ובני ראובן מדובר בכבישת הארץ, מה שאין כן במצוות שבין אדם למקום, בזה מועיל תנאי גם כשלא מועיל שליחות, ולכן גם בקריאת שמע מועיל התנאי, וכן בספירת העומר. אמנם מהתוספות (נויר יא. ד"ה דהוי) משמע לא כדברי הרמב"ן, ורצו לומר חילוק אחר, דאתי דיבור ומבטל דיבור, ולכן הדיבור של התנאי מבטל את הדיבור של קריאת שמע, אבל דיבור של תנאי אין בכוחו לבטל מעשה כגון קידושין וגירושין, אלא אם כן זה דבר שניתן לעשותו על ידי שליח. ובכל אופן כולם תופסים שמועיל תנאי במצוות. יש לכך כמה דוגמאות, ועוד חזון למועד. ועדיין, המסופק כמה היום לעומר, אפילו שעושה תנאי יספור יומיים בלי ברכה, כי יש לחוש שהספירה הראשונה אינה נכונה והיא הפסק בין הברכה לספירה, ובלאו הכי כתב האבודרהם (עמי רמב) על פי דברי הרמב"ם (פ"ז מהל' תמידין ומוספין הכ"ה) שברכות לא מעכבות את המצוות בספירת העומר, ולכן ספק ברכות להקל.

דברי חיזוק עקב המצב

כב. ברצוני לסיים, לחזק את הציבור באמונה וביטחון, צריך לדעת ולהאמין שאף אחד לא יכול לעשות לנו כלום בלי הקדוש ברוך הוא, הכל מאיתו יתברך, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד (ברכות ס:) - כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא לטובה עושה. כתב הגאון רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (בבא קמא ס:), בזמן המגיפה יש רשות למלאך המשחית להרוג למשל 5,000 איש, והנה רואים שהרג הרבה יותר - 15,000 איש, שואלים אותו מדוע הרגת יותר? אומר, כל מי שפחד היה לי היתר להרוג אותו! רואים שאחד הדברים החשובים בתקופה זו, לא לפחד. ואיך יקיים "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד)? על ידי שישמע להוראות, "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", "וחי בהם - ולא שימות בהם" (יומא פה:). נתפלל בכוונה ממילה במילה לקדוש ברוך הוא, וה' יעזור שכבר מחר נוכל לחזור להתפלל במנין, ויהי רצון שיתבטלו כל הגזירות, וה' יסיר מעלינו את המגיפה, "מנע מגיפה מנחלתך", ויפתחו בקרוב בתי כנסיות והישיבות הקדושות. כמה התורה מגינה על עם ישראל, כל בחור ישיבה צריך לדעת שכאשר הוא לומד תורה עם חברותא בטלפון, הוא מגן על עם ישראל, התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא (כתובות עז:). נתחזק בתורה, נתחזק בתפלה, ונזכה לגאולה השלימה במהרה בימינו, אמן.

לעילוי נשמת

מרת מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף בן גורג'יה זיע"א

אומרים שהוא חשוב ואינו בטל (ו"ד סימן ק ס"א). וכן אם ניכר איסורו, אינו בטל (או"ח סימן תקצ סעיף ג, ו"ד סימן קב ס"א). וגם בעלי חיים חשבי ולא בטילי (ו"ד סימן ק ס"א).¹¹ היה תוניסאי, צדיק ועניו מאוד, אני זוכר לפני למעלה מחמישים שנה היה שואל שאלות את מרת זצ"ל, וכתב בתשובותיו: שלחתי שאלה לרבה של תל אביב וכו' ומיד היה מבטל דעתו. היה תלמיד חכם גדול ובקי בפוסקים ויש לו כמה וכמה ספרים, אבל הבין מהו גדול הדור, שמקבל סיעתא דשמיא לכון לאמת.

מה שהם לא בטלים זה מדרבנן, ואם כן איך נתיר איסור דאורייתא של מעשר בהמה? ונשארו בצריך עיון. השיטה מקובצת מביא תירוץ בשם הרא"ש מפליז"א, שאמנם בכל התורה הולכים אחרי הרוב, אבל עדיין תורת ספק עליו, רק שגזירת הכתוב ללכת אחרי הרוב, וכאן שהתורה אמרה לי עשירי ודאי ולא ספק, לא שייך לספור בספק. ולכן גם המגן אברהם כתב שלא מועילה ספירה כשלא מבין, מבאר הדבר אברהם, כי מהות הספירה דוקא כשסופר ברור.

ספירת ספק שמה ספירה

יז. הדבר אברהם שהזכרנו פלפל פלפול יפה, והבין שספירת ספק לאו שמה ספירה, אבל לבסוף חזר בו, וקיבל האמת, התורה לא נדבקת במי שלא הולך אחר האמת. והטעם הוא, כי הרז"ה ששאל מדוע בחו"ל לא סופרים פעמיים מספק, לא תירץ שספירת ספק אינה ספירה, אלא יישב שאם יספרו בכל יום שני ימים מספק, אז יצטרכו לספור מספק ליל שבועות, ויבואו לזלזל ביום טוב של חג השבועות כשיראו שסופרים בו את העומר. ובהכרח שלדעת הרז"ה - שהוא אחד מהראשונים - גם ספירת ספק נחשבת ספירה.

הפסק

יח. בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' קסח אות ד) לאחד מרבני הונגריה, מוכיח מכמה ראיות שספירת ספק אפילו בדיעבד לאו שמה ספירה, וכן כתב אחיו הקרן לדוד מסאטמר (סימן קמ). אבל כבר הוכחנו שספירת ספק שמה ספירה. אולם יש עוד בעיה הלכתית לספור יומיים מספק, כתב בשו"ת פקודת אלעזר בן טובו (סימן תפט) שיתכן שהיום הראשון שייספור הוא לא נכון, ואם כן יהיה הפסק בין הברכה לספירה, לכן פוסק להלכה שייספור יומיים מספק בלי ברכה, וירוויח שלמחרת כשיתברר לו כמה לעומר יוכל לספור בברכה.

פתח בשמונה עשר

יט. רבי שמעון חירי זצ"ל¹² כתב בספרו שער שמעון אחד (ח"א סימן סו), שהמסופק אם היום שמונה עשר או תשעה עשר יכול לספור עם ברכה, על ידי שבתחילת הברכה כשאומר ברוך אתה ה', יחשוב בדעתו שהיום שמונה עשר, ובהמשך הברכה יכוין שהיום תשעה עשר, וכך יצא ידי חובה, שהרי קיימא לן פתח בארבעה וסיים בחמשה יצא ידי חובה, וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן תפט סעיף ו), כי המקור לכך מדינא דגמרא בברכות (ב"ב). פתח בשיכרא וסיים בחמרא, תיקו, והכלל בידינו שכשהגמרא אומרת תיקו בדין דרבנן, אומרים ספק דרבנן לקולא. אבל זה קצת תמוה, כי הגמרא דיברה בדיעבד שיצא ידי חובה, אבל לא שיעשה כן לכתחילה. ועוד, הלא הוא יודע מראש שימשיך לספור תשעה עשר ואיך אפשר לומר שמתחילה חשב לספור שמונה עשר.

תנאי בספירת העומר

כ. המסופק כמה היום לעומר, הנכון הוא שיעשה תנאי, ויספור יומיים בלא ברכה ויאמר: "היום שמונה עשר או תשעה עשר יום לעומר", ויכוין שהיום הנכון יעלה לו למנין הספירה, וכשיתברר לו כמה לעומר יוכל להמשיך בברכה. ומועיל תנאי במצוות, כמו שכתב הגאון רבי עקיבא איגר (סי' מו). למשל, היום יש לנו שעון קיץ ואנחנו מרוויחים שאפשר לקום יותר מאוחר, כי זמן קריאת שמע ותפלה מתאחרים, ומי שקם יותר מידי מאוחר ועושה חשבון שעד שיבוא לבית כנסת, ואם בכלל יתירו לו להיכנס... ועד שגיע לקריאת שמע בתפלה יעבור זמן הגר"א, יקרא קריאת שמע מיד, ויעשה תנאי שאם יספיק לקרוא קריאת שמע

ו"ד סימן ק ס"א). וכן חתיכה הראויה להתכבד אם היא לא כשרה אינה בטלה אפילו באלף חתיכות כשרות (ו"ד סי' קא ס"א), והמודבר בחתיכת עוף או בשר חשובה ומבושלת. וכן דבר שיש לו מתירים כמו ביצה שנולדה ביום טוב שנתערבה בביצים אחרות, אפילו נתערבה באלף כולן אסורות (ביצה ב: ו"ד סימן קב סעיף א), כי עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. וכן דבר דעביד לטעמא כמו תבלין, טעמו נגש ואינו בטל (ו"ד סימן צח סעיף ח). וכן דבר המעמיד אפילו באלף לא בטל (ו"ד סי' פו סעיף יא). וכן דבר שדרכו להימנות, יש